

הסיפורת הצעירה - לפני שלושים שנה

ראובן קריץ

הסתייגויות ומסקנות

אין צורך להסביר, שבספרות האיכות עיקר וחישובים "כמו" תיים עשויים להטעות, ובאמת לא הובאה הסטטיסטיקה — החלקית עדיין — כדי להסיק מסקנות "מדעיות", אלא רק כאיור.

הבאנו את המספרים הנ"ל אגב הטענה, שאת ראשית המש"מרת של סופרי דור המאבק לעצמאות יש לראות — מבחינת תחושתם של הקוראים — בסוף שנת 1944 ובמשך שנת 1945. מסקנה זאת מתבקשת מן העליה התלולה והרצופה של פרסומי הסופרים בני המשמרת החל בשנת 44, וכן מכמה "גורמים" שאינם מסתברים מתוך הסטטיסטיקה:

1. עד שנת 44 התפרסמו הסיפורים בעיקר בכתיבת עת שהיגיעו אל חוג קוראים מצומצם, יחסית (כגון "גליונות" ו"גזית"), ואילו מ-44 הם נדפסים במוספים לספרות של היומנים, שהגיעו אל הקהל הרחב.

2. באותה שנה נדפסו כמה סיפורים שחוללו שערוריה, כגון "ליל שרב" ליגאל מוסנזון (6.44), ו"העיניים" ו"שלב על המחרקה" למשה שמיר (3.5.44).

3. בעקבות זאת נתחוללו הפולמוסים הראשונים (מכתב גלוי למשה שמיר מיעקב מלכין, דברי פולמוס של מאיר יערי עם משה שמיר בעקבות סיפורו "הקילומטר השניים" עשר').

4. בקיץ שנת 45 יצאה החוברת השניה של "ילקוט ה"רעים" ועוררה תשומת-לב רבה בגלל שני "סיפורי ערו" ריה" שנכללו בה ("הגימגום השני" לשמיר ו"ליל סתיו" למוסנזון) ובסתיו 45 באה בעקבותיה החוברת השלישית, ובה המניפסט "עם בני דורי" לשמיר, שהציג את אנשי החוברת כתבורה בעלת אידיאולוגיה.

מי הם הסופרים שמדובר בהם — עד שנת 47?

במרכז תשומת הלב הציבורית עמדו משה שמיר ויגאל מוסנזון ובעיני המבקרים — גם יזהר סמילנסקי. הינה שוב מעט "סטטיסטיקה" חלקית — על פי כתבי העת הנ"ל — כדי להדגים את פרסומי המחברים השונים מבחינת מספר פרסומיהם בתחום הסיפורת והביקורת. כל המספרים מתחת-סיים לתקופה שעד דצמבר 47.

גשה שמיר	34	—	מרדכי טביב	9
יגאל מוסנזון	22	—	יזהר סמילנסקי	7
שושנה שרירא	20	—	אמציה ברלס	7
יהודית הנדל	19	—	בנימין תמוז	6
שלמה ניצן	16	—	אהרון מגד	5
יהודה האורחי	14	—	מתי מגד	5
יגאל קמחי	13	—	יצחק אורף	5
רן בן-אמוץ	13	—	חיים ברנדווין	5
זתן שחם	11	—	מנחם תלמי	3
אהרון אמיר	11	—		

יוסף אבן, פנחס שדה וראובן קריץ — 2 כל אחד. כן יש שורה ארוכה של מי שפרסמו רק סיפור אחד עד סוף שנת 47, כגון: בנימין גלאי, אמיר גלבוז, צבי זוירי, שבתי טבת, נתן יונתן ואברהם שאגן.

תמונה שונה לחלוטין מתקבלת, אם נבדוק את מאמרי הביקורת שנכתבו על הסופרים הנ"ל. כאן צועד בראש יזהר סמילנסקי: עד סוף 47 עסקו בו 24 מאמרי ביקורת; אחריו — מוסנזון (10) ושמיר (8); שושנה שרירא ויהודה האורחי נזכרו כל אחד ב-2—3 מאמרי ביקורת. השאר — אף לא באחד.

מספרים אלה וכן רשימת השמות אינם מלאים, וכן יש לזכור, כי סופרים אחדים השייכים לדור המאבק לעצמאות החלו לפרסם את דבריהם רק לאחר תחילת 1948 ולא נכללו איפוא עדיין בסקר (כגון חנוך ברטוב ויונתן ואלכסנדר ננד); אחרים לא נכללו, משום שהם מהווים כל אחד "בעיה מיוחדת" (כגון יהושע בר-יוסף או רוחמה חזנוב או אורי אבנרי).

מתי גילו המבקרים את סופרי דור המאבק לעצמאות?

המושג "ספרות צעירה" ושמות נרדפים, כגון "המשמרת הצעירה", מלווים את הביקורת מאז כתב ביאליק ב-1907 את "שירתנו הצעירה". ברקתי אחדות מן הסקירות השנתיות המסכמות את הישגי הספרות העברית: ב"ספר השנה של העיתונאים", למשל, לשנת תש"ב (1942) אנשי "המשמרת הצעירה" הם יעקב כהן (ג. 1881), ארי אבן-זהב (ג. 1899), ברכה חבס (ג. 1900), ש. שלום ואריה טבקאי (שניהם ג. 1904). בשנים הבאות לא מדובר ב"משמרת הצעירה" כלל. בתש"ו — למשל — נאמר:

הפרוזה העברית לא גילתה קווים מיוחדים חדשים בשנת תש"ה. מספרים חדשים לא הוציאו ספריהם בדפוס. הפרוזה העברית

עם התקרב "יום ההולדת" השלושים של המדינה, מבקשת רשימה זאת לסקור את הסיפורת של מה שכינינו או המשמרת הצעירה שמלפני שלושים שנים — בסתיו שנת 47.

איך לכות את "המשמרת"?

קראו להם דור תש"ח, אבל הם לא התחילו לכתוב לא בתש"ח ולא כתבו בעיקר על שנת תש"ח. רובם גם לא השתתפו בפועל בקרבות תש"ח, והציבור — ואפילו המבקר-רים — גילו אותם עוד קודם לכן; קראו להם דור הפלמ"ח, אבל רובם לא שרתו בפלמח; וקראו להם דור בארץ על שם האנתולוגיה שיצאה בשנת 58 בספריית פועלים, ואשר כרכה לראשונה יחד רבים מהם (18 מספרים ו-17 משוררים); אך עורכי האנתולוגיה כללו בה סופרים אחדים שבוודאי לא נתחנכו בארץ — כגון אבא קובנר, שעלה בגיל 27 — ומאידך לא הזכירו רבים, שמבחינת הביוגרפיה שלהם בהחלט זכאים היו להיכלל (כגון: אורי אבנרי, יצחק אורף, יצחק אורפן, אהרון אמיר, יהושע בר-יוסף, אמציה ברלס, חיים ברנדווין, יהודה האורחי, ישראל וסלר (פוצ'ו), ברוך נאדל, עמוס קינן, יגאל קמחי, יורם קניוק, ראובן קריץ, פנחס שדה, מידד שיף, שושנה שרירא ועוד). לכן נראה לי גם השם דור בארץ לוקה בחסר, ועצם השיוך ל"משמרת" לפי מקום הלידה וגיל העליה עשוי להיות שנוי במחלוקת. אני מציע איפוא, לקרוא להם סופרי דור המאבק לעצמאות, ולכלול תחת כותרת זאת כל מי שהתחיל לפרסם סיפורת שנים אחדות לפני מלחמת העצמאות ושנים אחדות אחריה.

מתי "מתחילה" המשמרת?

ורובכל גלעד, שבוודאי "שייך" למשמרת זאת, שהלוא הוא ערך את "ספר הפלמח" ונכלל בקובץ "דור בארץ", נולד ב-1912, עלה ב-1922 ופרסם את סיפורו הראשון ב-1929 ב"במעלה". זאת כמדומני הסוגנית הראשונה, שעדיין לא הבאיה את האביב. מאמצע שנות השלושים מופיעים סיפוריו של בר-יוסף (נולד 1912), כעבור שנה מצטרפים סיפוריו של יהודה האורחי (ג. 1920), כעבור שנתיים — סיפורי שושנה שרירא (ג. 1917) ויזהר סמילנסקי (ג. 1916) וכן סיפורים "המחופשים" כרפורטאז'ות של אורי אבנרי (ג. 1922) בחתימת "יוסף אוטרמן", ועם תחילת שנות הארבעים נדפסים גם סיפורי יגאל קמחי (ג. 1915), משה שמיר (ג. 1921) ומידד שיף (ג. 1917). אבל כל אלה עדיין לא חוללו את התחושה, שהינה עולה על הבמה "משמרת" חדשה. הקוראים התחילו לחוש בכך כמדומני בסוף שנת 1944 ובמשך 1945 — זאת לפי מיטב זכרוני, ולפי זכרונם של אנשים ששוחחתי איתם. נראה לי, שמספרי הפרסומים שאביא להלן מאשרים התרשמות זאת ומסבירים אותה.

מעט "סטטיסטיקה"

בדקתי עד כה 22 כתבי-עת ומאספים ומהם מתקבלת התמונה הבאה — תמונה חלקית, אמנם, כי נותרו כמה כתבי-עת שלא נבדקו, אך אני משער שבדיקתם לא תשנה שינוי מכריע את המסקנות המסתמנות עד כה. המספרים כוללים פרסומים ספרותיים (סיפורת וביקורת) של סופרי המשמרת ועליהם:

השנה	מספר הפרסומים	השנה	מספר הפרסומים
1937	2	1943	14
1938	9	1944	24
1939	4	1945	49
1940	6	1946	74
1941	8	1947	114
1942	9		

ולפי כתיבת העת:

השנה	מספר הפרסומים	השנה	מספר הפרסומים
1937	83	"מבפנים"	10
1938	50	"ילקוט הרעים"	9
1939	46	"במעלה" (חלקית)	7
1940	40	"על החומה"	7
1941	26	"מחברות לספרות"	5
1942	14	"במאבק"	

ואלה הם שאר כתבי העת והקבצים שנבדקו ונמצאו בהם רק ארבעה פרסומים או פחות: "מאזניים" (4), שנתוני "דבר" (4), ספר השנה של העיתונאים (3), "אופקים" (2), "דבר הפועלת" (2), "השומר הצעיר" (2), "מעט מהרבה" (2), "עמיר" (2), "בין מלחמה ושלוה" (2), "הפועל הצעיר" (1), "דברי סופרים" (1).

להגלות ולהשמיד משוררים וסופרים, לעקור את לשונו של העם, לחטוף את העט מידו, שלא יסופר לעולם מה קורה ומתרחש כאן.

הבלש מתחיל למהר; כבר לא מדפדף, אלא מביט בשער הספר, כי בחלון עולה כבר אורו של השחר, וכמו כל רוחות הרפאים של הלילה, שדים ומראין בישין, לכשמתחיל להאיר השחר, מתקפלים, מסתלקים ונעלמים. בעלי הפסים הכחולים נושאים מן הבית את הספרים החשודים, עדות לפשעיו של המשורר, ואילו הוא עצמו, איבן קאליוניק, אשר כל הזמן ישב בעיניים עצומות ובידיים משוכלות, כמי שמקשיב כיצד מתנגג ורותח בו שירו האחרון, — ציוו עליו לקום ולהתלבש. הוא קם, לבש את מעיל הצמר השחור, ניצב מול האשה, אשר עמדה עדיין ליד החלון ובידיים ערומות אחזה את החלוק, שלא יגלוש מכתפיה, קד לפניה ואמר לה: "את עיניך אלה אקח עמי בדרך". לאחר מכן נגש לעריסה, כרע על ברכיו, התכופף ונגע בפיו בידו המושטת של התינוק... אך מייד קם מעל הרצפה, התיישר ויצא במהירות מן הבית. יותר לא ראהו איש.

כעבור שנים, לאחר מותו של סטאלין, סיפר אחד מאלה ששרדו, כיצד הובילו אותו, יחד עם מאות אחרים, באוניית משא, וגם המשורר איבן קאליוניק היה ביניהם. הובילו אותם, חצי-מתים, אל מפרץ נאגאיאוו, שם הורידום על החוף, בלילה הראשון. ביניהם, גם המשורר איבן קאליוניק, במעילו הקצר, השחור, על גבי הכתונת האוקראינית הרקומה, ויחד עם המשורר קפאו אותו לילה גם עיניה של האשה וידו המושטת של התינוק, אשר לקח עמו ל-אותו לילה החליטו אלישע ושיינדל לעבור לקייב, להתליף דרך.

את דירתם, עם מה שיוזמו: מרתף או חדר-עליה. לברוח ולהעלם מחאקוב, להימלט לשם, אל הבירה החדשה של אוקראינה, להיעלם לזמן-מה מעיניו של היינריך יאגודה. משנה מקום משנה מזל! שם יוצאים עדיין לאור העיתונאים היידיים, קיימת הוצאת הספרים, שם מתגוררים מרבית הסופרים היידיים. שם גר איבן קוליק, הסופר המפורסם, יושב-ראש של איגוד הסופרים האוקראינים, חבר הוועה"מ, חבר הממשלה הסובייטית הראשונה באוקראינה, קונסול בריה"מ בקנדה. איבן קוליק זה דיבר במילים כה חמות על רומן-הכפר של אלישע, בכנס הסופרים הכל-ארצי הראשון ב-מוסקבה. לפני שנה בילה אלישע בוקר קיצו אחד ארוך בחברתו של קוליק, הרי הוא יונה יואלס, בנו של המלמד משפולה. היה זה בקאמניץ-פודולסק. קוליק הוביל אותו אל "המבצר" ובידיים זולניות-עסיסית סיפר לו על הפוג-רומים בפודוליה, בעת מלחמת האזרחים, שם מילא הוא תפקידים אחרים. קוליק אף התכוון לנסוע יחד עם אלישע לערב ספרותי באוריגין, עיירה על גבול רומניה, שם עסקו יהודים בחקלאות, מטעים, מלאכה, קיימו בתי-ספר יהודיים, — אבל פתאום, הרבה יותר מהר מכפי שסבר קוליק, בא לקמניץ-פודולסק המזכיר השלישי של הוועד המרכזי, ה"ממונה על כל חיי התרבות של אוקראינה, פופוב, ויחד עמו המפקד האגדי יונה יקיר — שניהם נאסרו והוצאו להורג כעבור זמן קצר — ולערב הספרותי נסע אלישע לבדו, בכרכה, בדרך השדות, בינות התבואות המתמלאות חיים, בריח הבבונג דבש טרי, והעפרונים פוצחים ברינה בשמים השמשיים. על המושב הקדמי, פניו אל אלישע — הסוסים רצים מעצמם וצונפים מן הריחות החמים — יושב העגלון, לאחר שלגם עם "הסופר" כוסית נאה, לחיי האשה והילדים, לפרנסה ולישועות ונחמות ליהודים, קינח בתופינים ובדוב-דבנים אדומים-עסיסיים, המתבקעים בפה, עוד טרם נגיעה בהם השן, העגלון שופע בדיחות פקחיות ואמרות-כנף עמומות ומספר ברצינות גמורה אודות סוסיו, שמוצאם מאורות המלך. בואת יכול להוכיח אפילו "הסופר", לפי ראשיהם הנישאים, מן האופן שבו הם מושיטים את רגליהם בצורה "לגנטית". גם היום זוכים הם בפרסים הראשונים בתחרויות הארציות. בודיוני* עצמו התפעל מסוסיו, והוא מספר על יריביו, אשר לאור היום גנבו את רגלו השמאלית-אחרית של אחד מסוסיו, ואודות אביו, שזה שלושים שנה משמש רכב עצל רבנוני-שלי-עולם, — לפי הרעמים מזהה הוא את נסיעתו של אבא. כשהוא עדיין חי, היה אבא כותש כל ליל שישי, בעלי ומכתשה, קמח-כוכבים לשבת.

דיו, דיו סוסונים, דיו, דיו נשרונים, אל נא תעמדו בדרך, רוצו ההרה, שם על ההר עומדת אסתר שלי לבדה. אסתר עומדת ואברהם הולך, אברהם שלנו אבינו!... — שומע אתה, רבי סופר היקר, מה זה היה אכפת לו לאלו-הים, לו היה מחליף לי את שערות השיבה שלי, לשערות שחורות-מקוריות? דיו, דיו, סוסונים שלי! — הסופר הזקן אלישע, בוכה בו ליבו עתה: אי, אי, רבונר-שלי-עולם, אבינו המתוק, היכן הם העגלונים שלך, יהודיך הלבניים, עם שמחתם העצובה ועצבונום השמח, הא? ●

(7) ראש ה"ק.ו.ד. באותן השנים.
(8) מפקד חיל-הפרשים.

סדנא לכתיבה יוצרת

שירה

גלריה "דוגית" רח' פרישמן 43, ת"א, טל' 75 86 23

הציידיים

איריס מור

א

יזה יובש. הכל מת. אין הפתעות. אין כלום" אמר אחד מהם, הנמוך, חבוש כובע קורדרוי כחול. הרוח היכה בפניו ובפני חברו הגבוה ממנו, שהיגהו בראשו. "מתי כבר יבוא הקיץ? שאל הגבוה ונשען על מעקה טיילת שפת הים "גלך לשחק פליפרים?"

הם עברו את הכביש, נכנסו אל חדר מלא במכוונות-משחקים וסגרו אחריהם את הדלת. היה חם בחדר, הגייגני ואלו השמן עמדו ליד משחק של כדורגל-יד ומנשה עמד וצפה בהם. הוא אמר שהגייגני ניצח. אבל הוא טעה כי אלי השמן ניצח. אחר כך הלכו לשתות קוניאק על הגג של סמי העארס. חוץ מסמי היו שם שתי בחורות, "לא שוות" לחש הגבוה לנמוך. "זונות" החזיר לו הנמוך, "סתם ישראל-ליות". סמי פתח בקבוק קוניאק תוצרת הארץ: התנצל. צחקו. סמי ניגש אל הפטיפון, שם תקליט של צביקה פיק. אחת הבחורות אמרה שכל החיים שלה זה מוסיקה אבל סמי אמר שהיא משקרת. הגבוה לחש לנמוך "צדקת, סתם זונות".

"עוד מעט יבוא הקיץ" אמר הגבוה לנמוך למחרת. הם הלכו אחרי איזו בחורה שעברה, היו לה פנים ארוכות, היא לבשה סוודר גדול מאד ועישנה סיגריה. "את אוהבת מוסיקה?" שאל הנמוך, באנגלית שלו, הבחורה המשיכה ללכת. הנמוך הלך אחריה: "מוסיקה מותק, מוסיקה שבאה מהלב", הבחורה צחקה: "אני מדברת עברית" והמשיכה ללכת.

"סתם ישראלית" אמר הגבוה לנמוך כשחזר אליו. "תארתי לעצמי" אמר הנמוך, "בגלל זה לא הלכתי אחריה". "סתם מרמה" אמר הגבוה, "או למה דיברת אליה באנגלית?" "טוב, לא הייתי בטוח" השיב לו הנמוך, הוריד את כובעו ואמר שהבחורות של החורף זה לא סחורה. "אף פעם אי אפשר לדעת" אמר הגבוה. הנמוך שאל: "אתה זוכר את ההון משוודיה שעובנו אותן באמצע הסרט" הגבוה צחק בקול רם והזכיר לנמוך את הקטנה הזו, יפנית או פיליפינית או משהו כזה, שבאה עם חברה שלה מסאן פרנסיסקו, "אתה זוכר איך הישארו אותן במסעדה, הלכנו לבית שימוש ו...". הנמוך צחק עד שהיו לו ממש דמעות בעיניים. הוא אמר שזה הגיע לחן, הגבוה הסכים. הוא אמר שהן לא היו נחמדות ושהן היו בתולות. "אני עם בתולות לא מתעסק בכלל" ציחק הגבוה, הביט בנמוך, ולפתע כמו קפא: "תגיד אתה חושב שזה היה בסדר עם ההון משוודיה?" הנמוך אמר שהוא בטוח שזה היה בסדר. שהשוודיות סתם רצו לנצל אותם אבל לפני שסיים את המשפט אמר הגבוה בארשת נצחון: "אותנו לא ינצל אף אחד". הנמוך אמר שבעצם גם הם לא מנצלים אף אחד "בסך הכל אנחנו עושים טובה לכל הבחורות הבודדות האלה שבלעדנו היו סתם משתעממות". "כן אנחנו עוזרים להן" פסק הגבוה והניח את ידו על כתף הנמוך, בידדות אמר: "ככה החיים" ואחר כך הלכו לשתות ב"קפה של הערבי" וחשבו אולי ללכת לסרט.

ארץ ישראל היא ארץ חמה. מעט מאד חורף, אחרת היה הרבה יותר קשה. ואולי טוב שיש חורף כדי שאפשר יהיה לנחם ולהחליף כוח. הנמוך נודג לומר לבנות: "אנחנו פה תמיד". "תמיד אפשר למצוא אותנו ליד חוף הים" היה אומר הגבוה. אלא שבחורף הבחורות לא באות. בחורף לקיץ, לפחות לאביב. בחורף הם שיחקו פליפרים ושתו קוניאק על הגג של סמי. לפעמים הלכו לקולנוע, ל"מיר" או ל"דן" כי לשם היה אלי השמן מכניס אותם חנם, לפעמים שמעו מוסיקה בקפה של הערבי. פעם בשבוע היה שם ערב בוויקי. בקיץ קנה "הערבי" כסאות מנוכים מאד מקש והביא רקדנית; לפעמים, כשלא היה להם שם טוב יותר. שעותיו היו הולכים לשם. הגבוה אמר לנמוך שזה סתם שיעמום, בעצם מה שמשך אותם לשם היתה האפשרות שמנחם כהן יבוא ויביא להם אצבע או שתיים במחיר חברי. אז היו הולכים לחדר של הנמוך ומנסים פף כל הלילה. הנמוך פחד תמיד ואמר: "פעם אחד עוד ירימו אותנו" אבל הגבוה הרגיעו. הוא אמר שאף אחד לא יתפוס אותם. הוא אמר שהמטרה תופסת רק אם מלשינים לה, הוא לא חשב שמישהו ילשין עליהם. הוא אמר שאפשר לסמוך על כהן. אבל הנמוך דאג.

לפעמים עבדו יום, יומיים. אלי השמן היה מצלצל אליהם או משאיר להם הודעה בקפה והם היו עובדים, בדרך כלל בשמירה, לילה או שניים, פעם עבדו כמעט שבוע שלם בבית חרושת לעוגיות. זה היה בחורף. כי הרי החורף היא עונה מתה.

לבסוף בא הקיץ. בעצם קודם בא האביב. אבל האביב כה קצר פה. חוץ מזה עם האביב מגיעות הציפורים הראשונות, עם פנים לבנות, עם גוף לבן ומתמכרות לשמש. בקיץ מחליף הנמוך את כובע הקורדרוי הכחול בכובע בד משובר. אלי השמן אומר שלפי הכובע של הנמוך אפשר לפתוח את עונת הרחצה. הנמוך רואה בחורה בהירה שוכבת

החדשה סובבת במעגל חדרוך ע"י גדולים (עגנון, הזה, שופמן) ... רק פה ושם נעשה ניסיון של סטיה גשנית של סופרים צעירים, שנלכדו אם ברשת האורצל של הריאליזם האי"י החדש, או סטו אל התעלומה ואל כוחות שמעבר להכרה... בסוף השנה הופיע ספר פרוזה קטן מאת מספר צעיר ס. יזהר "בפאתי נגב" שמן הראוי לברך עליו...

כעבור שנה, בתש"ז, נאמר: נתללו אליהם (אל הוותיקים) גם כמה מסופרינו הצעירים שפרסמו סיפורים גדולים ונבילות שאין לפסוח עליהם... יש בהם משום בשורת עידוד... הם נתנו לנו את א"י של ימינו ממש המפרכסת לעינינו בכל און היצירה... למען חירותה...

אך כשבעל הסקירה בא להזכיר את שמותיהם של הצעירים, הוא כורך יחד את ראובן ואלנרוד (ג. שפרסם את "כי פנה היום" עם יוסף אריכא (ג. 1906), שהוציא את "בעלי יצרים" עם ס. יזהר ("בפאתי נגב") ויגאל מוסנזון ("אפורים כשק"). רק בשנת תש"ח, בסקירת שנת תש"ז, ניתנת "הכרה" ברורה ל"משמרת הצעירה" שאנו דנים בה כאן:

רק בשנתיים-שלוש השנים האחרונות אנו עדים לתופעה (של) ... מתן ביטוי לכוח ההגנה בארץ... על תופעה מעודדת... הנני רוצה לעמוד כאן בראשית סקירתנו... והיא: הופעת מספרים... מן הדור הצעיר. עדיין לא ניסו לעמוד על החזיון המיוחד במינו של הסופר... הצעיר, שלידתו וחינוכו בארץ, ואשר סימניו המיוחדים, אם לטובה ואם לרעה, התחילו מתבלטים... ולהלן הוא מונה אחדים מהם, שכבר "דרכו דריכה של ממש בהיכל הספרות, אולם לא נודעו (או נודעו אך מעט) בציבור: יצחק שלו, ס. יזהר, יגאל מוסנזון, ועוד אחדים. המסקנה מכל האמור לעיל היא, שהביקורת נתנה דעתה על אחדים ומעטים מבין אנשי "הדור הצעיר" כיוחידים, אך התחילה לראות אותם כ"משמרת" רק בסוף שנת 47, כשנתיים לאחר שבשלה תחושה זו בקרב רבים מן הקוראים.

הפולמוס, ההיקף, המסקנות

מאז ניטשו כמה פולמוסים — תחילה על יצירות יחידות: על "ילקוט הרעים", על "אפורים כשק", על "השבורי" ו"חירבת חזעה", על "דרך גבר" ועוד; במרכז הפולמוסים האלה עמדו משה שמיר, יגאל מוסנזון ויזהר סמילנסקי. כעבור כמה שנים, בעיקר מסוף שנות החמישים ואילך, התחילו מבקרים שונים מן הוותיקים (כגון פנואלי, קורצוילי, זמורה, מיכלי, קרמר ועוד) ומן הצעירים (כגון שביד, מוקד, שקד, מירון ועוד) להעריך הערכה כוללת את יצירתם של אחדים מבני המשמרת ושל יצירת המשמרת ככלל: אל הסופרים "המבוקרים" שהזכרתי לעיל נוספו עתה אהרון מגד וחנוך ברטוב, דובר על הישגים וכשלונו, על עושר ודלות, על ריאליזם ונאטוראליזם, על ספרות מגויסת ונמלטת, על ערכים וחוסר ערכים, על ה"אני" וה"אנחנו", על הליכה בתלם ועצמיות, על לשון מקורית ומלאכותית, על מקוריות וחקיו, ועוד; אך תמיד התייחסו הדברים אל חמשת הסופרים שזכרו לעיל, ולכל היותר אל שבעה (בתוספת בנימין תמוז ומשפחת סנד) ואל עשרה עד חמישה-עשר סופרים לכל היותר.

לדעתי כוללת "המשמרת" עד שנת 1955 כ-50 מספרים, כ-80 ספרים וכ-2000 פריטים (סיפורים, קטעי-פרוזה ומאמרי ביקורת) בכתבי-העת. סקירתו של חומר זה תראה, לדעתי, שמסקנות המבקרים שעסקו בנושא זה עד כה היו נכונות רק בחלקן ורק בתחומים מסויימים. לדעתי יתברר מבדיקה רחבה יותר, כדי לאפיין את ספרות דור המאבק לעצמאות מבחינת הנושאים, העלילות, הגיבורים, הסגנון או השקפת העולם, טוב לבחור ב"מודל" שיש בו "קטבים" אחדים, נניח איזו צורה גיאומטרית של משולש או מחומש, שקודקודיו מסמלים מגמות נוגדות.

ה"קטבים" בשנת תש"ז

אנסה להדגיש זאת באיזכור שמות שבעה ספרים מאת סופרי המשמרת שיצאו לאור בשנה אחת, תש"ז: הם כה שונים זה מזה, שהרצפה להכליל ולצאת ידי חובתו לכולם יצטרך להביאם אל מנחה משותף נמוך וסתמי ביותר, ועדיף לבדוק אותם בעזרת "מודל הקטבים".

הספרים הם: יהודה האזרחי: "עננים בסער" — תשעה סיפורים, כולם מהווי המגוייסיים לצבא הבריטי ומהווי בני משפחותיהם שבעורף. ס. יזהר: "החורשה אשר בגבעה" — ארבעה סיפורים על רקע הקיבוץ ו"בעיות ההגנה". יגאל מוסנזון: "תמר אשר ער" — מחזה תנ"כי, הוצג ב"אוהל". מידד שיף: "תחליף מודרני" — רומן בחרוזים, על מעשיו של נוטר במושבה לפני ואחרי הלוייה של אחד מחבריו; לרומן מצורף "סוף דבר" שהוא מעין "אני מאמין". מידד שיף: "בני בליעל" — 25 סיפורים, בעיקר מהוויי הדי-צעירים בעיר. משה שמיר: "הוא הלך בשדות" — רומן על רקע הוויי החיים בקיבוץ הוותיק והפלמ"ח. שושנה שירא: "היאור הירוק" — 14 סיפורים, שהרקע שלהם מגוון — מן הארץ ומחו"ל, איזכור השואה, נופים חלומיים בקולוראדו. הרוצה לטעון, שיש בספרות זאת "ריאליזם" יוכל לגלות על נקלה גם "קטבים" או "קודקודים" מגודים של "רומנטיקה" ושל "סוריאליזם"; הטוען ל"גישה חברתית" ימצא גם אינ-דיווידואליזם גמור; הטוען ללשון ספרותית — ימצא גם מדוברת; הטוען למגמה לאקטואליזציה אכן ימצא אותה — אך גם את היפוכה; וכן החר אחרי ערכים או הישגים או כשלונו — תמיד ימצא קשת רחבה, תופעות וניגוד.

אגב, גם הוויכוח אם ספרות זאת היתה "ממוסדת" ו"מטופ-חת" או לא — ישאר ללא הכרעה, מפני שלכל אחד מן הנ"ל היה גורל שונה להלוטין בדרכו אל הקורא, ושוב אי-אפשר יהיה להכליל: למשל, מ"בני בליעל" לא נמכר אף עותק אחד — אך כל העותקים חולקו ונעלמו; מ"הוא הלך בשדות" הופיעו בשנת 47 רק חמישה עותקים, השאר יצאו לאור רק כעבור שנה כמעט... (מתוך מחקר העומד במחצית דרכו).

על מגבת ומשתזפת. הוא פונה אליה. הבחורה מתעלמת ממנו. הוא מחייך לעצמו. ככה זה בהתחלה. הוא יודע. אחר כך הוא לוקח את כף ידה ואומר: "בואי מותק, מה שאני רואה, איזו כף יד...". הבחורה שומטת במהירות את פי ידה ושואלת בהיסוס: "אתה באמת מבין בזה?" הוא לוקח את כף ידה, בעדינות, היא עדיין מהססת, אחר כך הוא אומר: "הרבה בעיות, אני רואה בעיות, כל יד מעניינת, מתה, מתוחה, מתוחה כל כך, תראי את האצבעות, סוגרת את עצמך ולא נותנת לאף אחד להיכנס פנימה. סגורה. לא כולם מבינים אותך, בעצם מעט מאד...". הבחורה מחייכת. הוא מתיישב על החול, היא שוכבת ועוצמת את עיניה. "שמשך?" שואל הנמוך.

אחר כך הם הולכים יחד והבחורה מחליפה את בגדיה בבית המלון. הם הולכים לחדרו של הנמוך. בדרך הם נתקלים בגבוה שצועק: "יפה זו שלך, עם שלי זה די קשה", הנמוך צוחק ואומר לבחורה: "הוא אמר שאת יפה" הבחורה מתחייכת, "יפה" הוא אומר, "אבל מה שאני יודע, שגם מסובכת". בדרך הם נכנסים לאיזו מסעדה לאכול, לא רחוק מהבית של הנמוך. הבחורה משלמת, הנמוך לוקח את ידה ואומר: "ידיה בסדר מותק". הבחורה מאמינה לו ומשאירה טיפ למלצר.

הנמוך שוב מסתובב ליד חוף הים. אלי השמן פוגש בו ומספר שהגבוה ביקש למסור לו שיחכה לו אחר הצהריים בקפה של הערבי. "הוא תפס אחת יפה, שגעון [111111] אומר אלי לנמוך שירד במדרגות אל החוף. ניגש אל בחורה בלונדית שיושבת על כסא נוח, שקוראת ספר בשפה זרה, לא אנגלית. אולי צרפתית. הוא פונה אליה אבל הבחורה ממשיכה לקרוא. אחרי כמה דקות היא צועקת עליו בשפה שהוא לא מבין והוא אומר לה בעברית "תרגעי מותק, תרגעי" ומתרחק מהמקום. הוא ניגש אל בחורה אחרת, בבגד ים כחול, הבחורה שוכבת על החול בעיניים עצומות, אלי השמן הגייגני מתבוננים בו מאחורי המעקה, הם רואים איך שהנמוך מדבר אל הבחורה, אחרי כמה דקות הבחורה מראה את כף ידה לנמוך שמסתכל בה בקפדנות. "איך הוא עושה את זה?" שואל אלי את הגייגני ומצביע על הנמוך שהבחורה מן החול חייסה אליו, "הוא אפילו לא יפה, נכמט קרח, אם לא היה לו כובע או בכלל...". ה"גייגני צוחק ושואל: "מה יש, מקנא?" אלי אומר שלא והנמוך והבחורה קמים מן החול. הבחורה לובשת את בגד החוף שלה והם עולים במדרגות.

בערב נפגשים הנמוך והגבוה בקפה של הערבי. הגבוה נרגש, הוא מספר בקול גבוה שהיום ביקר אצל ההורים שלו, "הרימו את אבא שלי", הוא אומר, "הכניסו לו כזה זין...". "איזה זין, מה? מי?"

הגבוה מספר שמהעיריה באו אל אבא שלו ושכחודש הבא יש לאבא שלו משפט כי הוא חייב כסף לעיריה. "מאיפה יקח אבא שלי כסף? הרי הוא לא עובד, בכלל מה הם רוצים ממנו, עוד יכניסו אותו". הנמוך אומר: "כן, העיריה, הממשלה, כולם זונות. לוקחים ונגונים ודופקים ת'שחורים". הגבוה סיפר שאבא שלו תפס קריזה שהוא חשב שאבא שלו יפוצץ ת'כל הבית. "לפוצץ אותם" אמר הגבוה "לפוצץ אותם". הנמוך אמר: "כולם זונות". אחר כך הגיע כהן. "הבאת משהו?" הם שואלים אותו, אבל כהן מספר שהכל יבש, המשטרה עשתה כמה מעצרים ואי אפשר להשיג אפילו פירור של חומר טוב. "תפסו את מיכאל הגבוה, עם המון חומר ומספרים שתפסו גם איזה דג שמן בירושלים, ועכשיו כולם משקשים ביצים". הנמוך אומר שוב: "כולם זונות".

במשרד תיירות בקניגס האלה בדיסלדורף יושבות הלגה ומרים. שתיהן פקידות, האחת במשרד פרסום והשניה במשרד ביטוח. יהודיות. הלגה מציעה שהן תסענה לספרד, אבל מרים אומרת שהיא היתה לפני שלוש שנים בספרד ויש שם כאלה נודניקים שרק נטפלים. לא כמו בלונדון, היא אומרת, שאם אומרים לא, או לא, ואם כן, אז כן. בספרד יש כאלה שהולכים איתך קילומטרים ורק מגדנדים. הלגה מציעה את יוון. הן יושבות על ערימת פרוספקטים של ארצות עם שמש. הלגה אומרת שצריך כבר להחליט כי הן יושבות פה המון זמן, אבל מרים אומרת שהפקיד יחכה. היא אומרת שביוגוסלביה היא שמעה מחברה שלה יש דווקא בחורים נחמדים, אפילו כאלה שמומינים אותך לשתות על חשבונם, ולפעמים אפילו יותר. יש לה חברה שהיתה שם לפני כמה חודשים וחזרה מאושרת. הן שואלות את הפקיד משהו, הפקיד מסביר להן, באריכות ובסבלנות. מסתבר שיוון היא הוולת ביותר. אבל הלגה לוחשת למרים שהיא מכירה מישהי שהיתה ביוון ולא פגשה אפילו אחד. הן ממשיכות לשבת על ערימת הפרוספקטים. הלגה אומרת שבישראל הם לפחות יהודים ומרים צוחקת. היא אומרת שזה לא מה שחשוב, היא אומרת ששמעה שבישראל הם לא כל כך נימוסיים, ולפעמים הם לוקחים כסף מהבחורות. אבל הלגה אומרת שאפשר לא לתת. הלגה מסבירה: "לספרד לא כדאי לנסוע לא רק מפני שהם נודניקים איומים, אלא ששם קשה גם עם טרמפים, יש מעט כלי רכב וגם אלה לא תמיד עוצרים. ספרד יורדת מהפרק. אשר ליוון? יוון